

Tarih ve GÜNCE

Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi
Journal of Atatürk and the History of Turkish Republic
Sayı: 13 (2023/Yaz), ss. 333-354.

Geliş Tarihi: 27 Mart 2023

Kabul Tarihi: 3 Temmuz 2023

Araştırma Makalesi/Research Article*

Amerikan Basınının Gözünden İnönü Dönemi Türk Dış Politikasına Yön Veren Bir İlke: Truman Doktrini

Cengizhan HALAÇLI**

Öz

Truman Doktrini, bazı otoriteler ve tarihçiler tarafından 1823'ten bu yana yürürlükte olan ve ABD'nin kendi kıtası dışındaki gelişmelere karşı kayıtsız kalması olarak ifade edilebilecek Monroe Doktrini'nin ABD için kesin olarak terkedilişini simgeleyen politik bir hamle olarak tanımlanmıştır. Başkan Truman tarafından 12 Mart 1947'de Kongre'de yapılan konuşmayla ilan edilen doktrin, totaliter Sovyet baskısı altında sancılı zamanlar geçiren iki Akdeniz ülkesini, Yunanistan ve Türkiye'yi mezkûr Sovyet rejimine karşı korumak maksadıyla ilan edilmiştir. Doktrin, başta Sovyetler olmak üzere Avrupa ve Türkiye'de farklı tezahürlere sebep olmuştur. Sovyetler, Başkan Truman'ın Türkiye'ye yapılmasını önerdiği ekonomik ve askeri yardımın "hayırseverlik kisvesi altındaki emperyalist genişlemesi" olduğunu ifade etmiş, Avrupa ve özellikle Türkiye ise mezkûr yardımdan duyduğu minneti resmi kanallardan sıkça dile getirmiştir. Truman doktrininin Türkiye'ye yönelik en büyük etkisi ise; Türkiye'nin Harbi Umumi'nin bitişinden bu yana sürdürdüğü tarafsızlık politikasından vazgeçmesi neticesinde Batı'yla başlayan iyi ilişkilerinin nihai bir tezahürü olarak 1952 yılında NATO'ya üye olması hususunda olmuştur. Bu araştırma makalesi, 20. yüzyılın en büyük siyasi ve askeri gücü olarak kabul edilen Amerika Birleşik Devletleri'nin basınında Truman Doktrini'nin ilanına nasıl yaklaşıldığını ortaya koymak amacıyla kaleme alınmıştır. Bunun için Amerika'da yayın yapan ulusal çaptaki gazeteler irdelenmiş, böylelikle konu aydınlatılmaya çalışılmıştır.

* Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır. There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.

** Doktora Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, (chalacli@gmail.com), (Orcid: 0000-0002-8233-5765).

Anahtar Kelimeler: Truman Doktrini, Amerikan basını, Sovyet Rusya, Boğazlar, Toprak iddiaları

A Principle that Directing Turkish Foreign Policy in the İnönü Period From the Perspective of the American Press: the Truman Doctrine

Abstract

The Truman Doctrine has been defined by some authorities and historians as a political move that symbolizes the definitive abandonment of the Monroe Doctrine for the United States, which has been in force since 1823 and can be expressed as the USA's indifference to developments outside its own continent. The doctrine promulgated by President Truman in a speech to Congress on March 12, 1947, was promulgated in order to protect the two Mediterranean countries, Greece and Turkey, which had gone through painful times under totalitarian Soviet pressure, against the aforementioned Soviet regime. The doctrine caused different manifestations in Europe and Turkey, especially in the Soviet Union. The Soviets stated that the economic and military aid that President Truman suggested to Turkey was "imperialist expansion under the guise of philanthropy", while Europe and especially Turkey frequently expressed their gratitude for the aforementioned aid through official channels. The biggest impact of the Truman doctrine on Turkey is; It was about becoming a member of NATO in 1952 as a final manifestation of the good relations that started with the West as a result of Turkey's abandonment of its neutrality policy, which it has been pursuing since the end of the World War I. This research article was written to reveal how the proclamation of the Truman Doctrine was approached in the press of the United States, which is considered to be the greatest political and military power of the 20th century. For this, national newspapers published in the USA were examined, thus the subject was tried to be clarified.

Keywords: Truman Doctrine, American press, Soviet Russia, Straits, Territorial claims

Giriş

Harb-i Umumi'nin sonunda kurulan yeni cumhuriyetlerden biri olarak Türkiye, bu savaşta bir taraf olmasının sebep olduğu yıkıcı sonuçları acı bir şekilde bizatihi tecrübe ettiğinden, savaş sonrası tesis olunan yeni dünya düzeninde Batı veya Doğu olmak üzere herhangi bir bloğa kesin bir şekilde aidiyet beslemekten hassaten imtina etmeye çalışmıştır. Fakat, Atatürk döneminde her ne kadar bu hususun tatbik edilmesine ısrarla gayret gösterilmişse de; önce 1923'te Lozan Barış Konferansı'nda, daha sonra da 1936 yılında Montrö Boğazlar Konferansı'nda boğazların idaresi hususunda özellikle İngiltere ve Sovyetler Birliği merkezli meydana gelen gelişmeler, değişen dünya düzeninde Türkiye'nin bitaraf kalamayacağını gözler önüne seren en somut iki gelişme olmuştur.

20 Kasım 1922'de başlayan Lozan Konferansı'nda Musul sorunu, kapitülasyonların kaldırılması gibi çetrefilli meselelerin yanında Boğazlar idaresinin akibeti meselesi de Türkiye için oldukça önem taşımıştır. Bu konuda Türkiye'nin temel tezi ilk başlarda Boğazların idaresinin tamamen kendisine bırakılması üzerineyken, konferansın ilerleyen süreçlerinde özellikle İngiltere'ye karşı destek bulma amacıyla Sovyetlerle ortak hareket etme prensibini benimsemiştir. Ortak hareket etme sürecinde Sovyetlerin öne sürüp Türk tarafının da kabul ettiği görüş Boğazların ticaret gemilerine açık, savaş gemilerine kapalı tutulmasının gerektiği şeklinde olmuştur. Türkiye ile Sovyetler Birliği'nin benimsediği bu politikaya karşılık İngiltere, Boğazlar sorununun çözümünde Türkiye'yi Sovyetler'den ayırmaya çalışmış, bu amaçla batılı devletlerle yaptığı müzakere süreçlerinde bir doğu devletiyle (Sovyetler Birliği) birlikte hareket etmemesi karşılığında Türkiye'ye üstü kapalı bir şekilde Musul meselesinde birtakım kolaylıklar sağlanabileceğini ima ettiği bir politika takip etmeye başlamıştır. Fakat bütün bu karşılıklı teklifler ve müzakereler neticesinde Boğazlar sorununun çözümü Türkiye'nin lehine sonuçlanamamış, sorunun Türkiye için müspet nihai çözümü ancak 1936 yılında imzalanan Montrö Boğazlar Sözleşmesi'yle mümkün olabilmıştır.¹

Lozan Barış Konferansı'nın sonrasında Montrö Boğazlar Konferansı'na giden süreçte Sovyetlerin boğazlar üzerindeki niyetlerini ve emelleri gösteren ilk somut gelişme; Sovyetler Birliği'nin 1930 yılının Ocak'ında Baltık Denizi'nde bulunan filosunun bir kısmını -Türkiye'yi yalnızca haberdar etmekle yetinerek- Boğazlardan geçirerek Karadeniz'e intikal ettirmesi olmuştur. Sovyetler, askeri

¹ Stefanos Yerasimos, *Kurtuluş Savaşı'nda Türk-Sovyet İlişkileri*, Boyut Kitapları, İstanbul, 2000, ss. 469-498.

donanmanın intikalinde Türkiye'den izin almadan doğrudan Boğazlardan geçiş yaparak hem Türkiye'ye hem de Batılı devletlere Boğazların idaresinde ve kullanımında söz hakkına sahip olduğu göstermek istemiştir. Sovyetlerin mezkûr gövde gösterisine Batı basını oldukça sert tepki göstermiş hatta bu vesileyle Sovyetlerin hareketi karşısında sessiz kalan Türkiye'yi de kendi yanlarına çekmeye dahi çalışmışlardır. Batı basınından kimi gazeteler ise, Sovyet donanmasına ait gemilerin Türkiye'nin iznini almadan Boğazlardan geçmesini, Türkiye nezdinde Sovyetlere aleyhine güvensizlik duyguları aşılacak ve komşu iki devlet arasındaki ilişkileri baltalamak amacıyla kullanmak istemiştir. Batı basının bütün bu kıskırtmalarına rağmen Türk basını, bu hadisede ısrarla Sovyetler Birliği'nin tarafında yer almıştır. Hatta basında bu hususta; Sovyetlerin Lozan Barış Antlaşması'nın Boğazlarla ilgili sözleşmesinde imzasının bulunmamasından dolayı Türkiye'den izin talep etmek zorunluluğunda olmadığı lakin buna rağmen Türkiye'yi gelişmeden haberdar etmekle komşusuna iyi niyetini gösterdiği minvalinde yazılar dahi kaleme alınmıştır².

20 Temmuz 1936 tarihinde imzalanan Montrö Boğazlar Sözleşmesi, Çanakkale ve İstanbul Boğazlarının denetim ve kontrolünü tamamen Türkiye'ye bırakmış, böylelikle Türkiye, 1920 Sevr Barış Antlaşması ile 1923 Lozan Barış Antlaşması'nın kendisini sınırlayan bağlayıcı hükümlerinden kurtularak tam bağımsızlık yolunda önemli bir adım daha atmıştır. Boğazların idaresinin tek yetkili olarak Türkiye'ye bırakılması, jeopolitik konumunun da etkisiyle uluslararası ilişkilerde Türkiye'nin itibarlı bir devlet konumuna yükselmesine kısa zamanda katkı sağlamıştır³. Lakin boğazlar üzerindeki tüm egemenliğin Lozan'da tesis edilen Uluslararası Boğazlar Komisyonu'ndan alınarak tek başına Türkiye'ye verilmesi, mezkûr komisyon aracılığıyla boğazların idaresi üzerinde doğrudan söz sahibi olan Sovyetler Birliği'nde rahatsızlığa sebep olmuştur. Sovyet Rusya, bu rahatsızlığın etkisiyle boğazların ortak yönetimi hususunda Türkiye'ye yönelik politik baskılara hemen başlayarak boğazların idaresinin kendi çıkarlarını da barındıracak şekilde yeniden düzenlenmesini, sözleşmenin imzalandığı 1936 Temmuz'undan itibaren derhal talep etmeye başlamıştır⁴.

² Dimitir Vandov, *Atatürk Dönemi Türk-Sovyet İlişkileri*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2014, ss. 179-182.

³ Yusuf Sarıncay, "Türkiye'nin Nato'ya Girişi", *Türkler* (Ed. Hasan Cemal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 1708.

⁴ Anthony Rocco De Luca, "The Montreux Conference of 1936: A Diplomatic Study of Anglo-Soviet Rivalry at the Turkish Straits", *The Department of History and The Committee on Graduate Studies of Stanford University*, Ph.D. Dissertation, 1973, pp. 226-230.

Sovyetler Birliği ile Türkiye arasında Montrö Boğazlar Konferansı'yla birlikte başlayan gerginlik, hem geçen yıllar içerisinde bir çözüme kavuşamamasından dolayı hem de çıkarları bakımından birbirine muhtaç olmalarından dolayı her iki ülkede de ciddi bir huzursuzluk yaratmıştır. Mezkûr devletler aralarındaki sorunları gidermek ve boğazlar sorununun çözümünde ortak bir paydada buluşmak maksadıyla birtakım müzakere temaslarında bulunmuşlardır⁵. Bu müzakerelerin en önemlisi Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu'nun 1939 yılı Eylül'ünde Sovyetler Birliği'ne yaptığı resmi ziyarettir. Mezkûr ziyaret her ne kadar boğazlar sorununun çözümü amacıyla düzenlenmemişse de müzakerelerde ele alınan başlıca konu, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin Sovyetler lehine tadil edilmesi meselesi olmuştur. Mezkûr görüşmeler için 25 Eylül 1939'da Moskova'ya ulaşan Şükrü Saraçoğlu başkanlığındaki heyet öncelikle Dışişleri Komiseri Vyacheslav Molotov'la bir araya gelmiştir. Ziyaretin daha ilk günlerinde Molotov'un Saraçoğlu'na Sovyetlerin Montrö'de değişiklik yapılmasına dair talebinin olduğunu ifade etmesi üzerine dostane başlayan müzakereler aniden gerginleşmiş, Saraçoğlu bu ifadeler karşısında böyle bir değişikliğin müzakere konusu dahi olamayacağını meslektaşına net bir dille belirtmiştir. Saraçoğlu'nun sert ve kesin cevabı karşısında Molotov daha fazla ileri gitmemişse de ertesi gün Sovyet lideri Stalin'le yapılan görüşmede konunun yeniden gündeme gelmesi üzerine Saraçoğlu, "*Şayet Stalin yoldaş Boğazlar rejiminin tadili talebinde ısrar kararında ise, kendisinden memleketime derhal avdetimi kolaylaştırmasını rica ederim.*" diyerek mevzubahis konunun müzakere konusu olamayacağını bir kez daha dile getirmiştir. Saraçoğlu'nun sözlerinin ardından Stalin, boğazlar sorununun müzakeresini sonlandırmış ve görüşmeler boğazlar ekseninde çözüme kavuşmadan dağılmıştır⁶. Bu gelişmeleri ardından Sovyetler Birliği, Montrö sonrası kamuoyuna duyurduğu taleplerinin Türkiye tarafından karşılanmamasını gerekçe göstererek boğazlar hususunda taleplerde bulunmaya devam ettirmiştir.

Sovyetler Birliği'nin başlattığı mezkûr baskılar Türkiye tarafından II. Dünya Savaşı boyunca görmezden gelinmişse de, 1939'da imzalanan Rus-Alman Saldırmazlık Antlaşması⁷ müzakerelerinde Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov'un Alman meslektaşısı Ribbentrop'a ifade ettiği "Rusya'nın boğazların idaresinin cebren ele geçirilmesine yönelik planlarının olduğu" sözlerinin açığa

⁵ Çağatay Benhür, "Stalin Dönemi Türk-Sovyet İlişkileri", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 15, Konya, 2004, ss. 328-329.

⁶ Feridun Cemal Erkin, *Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi*, Başnur Matbaası, Ankara, 1968, ss. 135-143.

⁷ Molotov-Ribbentrop Paktı.

çıkması sonrasında Türkiye hemen harekete geçerek Sovyet isteklerini reddetmek suretiyle seferberlik ilanında bulunmuş ve böylelikle mücbir askeri önlemleri almaya başlamıştır⁸. Molotov'un Ribbentrop'la yaptığı görüşmelerde Sovyetlerin boğazlar üzerindeki emellerinden üçüncü bir devlete bahsetmesi üzerine Sovyetler Birliği, boğazlar sorununun çözümünde bu zamana kadar takip ettiği iki devletli (SSCB-Türkiye) bir politika yerine bütün kamuoyuna açık bir politika gütmeye başlamış ve bu hususta Batılı müttefiklerinin desteği almaya bilhassa önem atfetmiştir⁹. Sovyetler Birliği'nin takip ettiği bu yeni açık politika sonucunda Türkiye üzerinde giderek daha saldırgan bir politika gütmesi, 1941 yılından başlayarak iki ülke arasındaki ilişkilerin gözle görülür bir şekilde kötüleşmesine sebep olmuş ve nihayet ilerleyen yıllarda iki komşu ülke arasındaki dostluk, II. Dünya Savaşı'nın da etkisiyle tamamen sona erme noktasına gelmiştir¹⁰.

Boğazların idaresinde ortak yetki talep eden Rusya'nın 1936'da başlattığı "sinir harbi", savaş sırasında Rusya'nın savaşın ana taraflarından biri olması hasebiyle önemini ve etkisini yitirdiyse de, savaşın nihayete ermesiyle birlikte Sovyetlerin bu husustaki istekleri yeniden gün yüzüne çıkarak Türkiye'ye yönelik baskılar yeniden başlamıştır. Bu noktada Türkiye'nin Washington Büyükelçisi Münir Ertegün'ün 11 Kasım 1944'te vefat etmesi üzerine naaşının Amerikan askeri donanmasına bağlı USS Missouri, USS Providence ve USS Power zırhlıları tarafından 5 Nisan 1946 tarihinde Türkiye'ye getirilmesi ve bu yolculukta Çanakkale ve İstanbul boğazlarından Türkiye'nin izniyle serbestçe geçmesi sonucunda Sovyet Birliği'nde yer yerinden oynamıştır. Sovyetler, Türkiye'ye yönelik baskılarını arttırdığı bir anda ABD'nin Münir Bey'in naaşını getirme bahanesiyle boğazlardan geçmesini ABD'nin Türkiye'ye üstü kapalı destek çıkması olarak değerlendirmiş ve bu hususla ilgili tepkisini 7 Ağustos 1946'ta Türkiye'ye sunduğu resmi notayla ilan etmiştir¹¹.

Sovyetler Birliği, 1936'da Türkiye'ye karşı başlattığı Çanakkale ve İstanbul Boğazlarının ortak idaresi talebine yönelik baskıları sonuç vermeyince, Türkiye'yi bu sefer diplomatik ve askeri açıdan iyice köşeye sıkıştırmak adına

⁸ Christos L. Rozakis and Petros N. Stagos, *The Turkish Straits*, Martinus Nijhoff Publishers, 1987, p. 44.

⁹ Kamuran Gürün, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayın Yüksekokulu Basımevi, Ankara, 1983, ss. 24-70, 55-134.

¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Kamuran Gürün, *Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, ss. 239-313.

¹¹ Jamil Hasanli, *Stalin and the Turkish Crisis of the Cold War, 1945-1953*, Lexington Books, 2011, pp. 175-221.

ikinci aşamaya geçmiş ve 1946 yılı itibariyle; Türkiye'yle ilk kez 1925'te imzalandığı ve en son 1935'te yenilediği Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması'nın bundan böyle yenilenmeyeceğini duyurmuştur. Sovyetler bu hamleyle birlikte Gürcistan'a bırakılmak kaydıyla başta Kars ve Ardahan olmak üzere Artvin, Oltu ve Kağızman yerleşimlerini de içine alacak şekilde Doğu Anadolu'dan bazı toprak taleplerinde bulunmaya başlamıştır¹². Takip ettikleri bu yeni politikayla Sovyetler; hem bölgedeki Britanya hegemonyasını yıkmayı amaçlamış hem de yalnız boğazlar konusuyla değil toprak talepleriyle de Türkiye üzerinde baskı oluşturarak ablukayı iki koldan sürdürmeyi hedeflemiştir¹³.

Türkiye böylelikle 1936 yılında boğazlar konusunda başlayan ve 1946 yılında da toprak talepleriyle devam eden on yıllık baskı sürecinde Sovyet Rusya'nın en ağır askeri tehditlerine maruz kalmış, buna karşılık bağımsızlığını korumak amacıyla ordusunun neredeyse yarısını silah altına alarak olası bir saldırıya karşı teyakkuzda olmaya başlamıştır. Fakat bu durum, savaşa bizzat girmese bile etkisini altı yıl boyunca iktisadi açıdan en ağır şekilde hisseden Türk ekonomisinin üstüne fazladan bir yük daha eklemesine sebep olmuş, bu da Türkiye'nin artık iktisadi açıdan dayanacak gücünün kalmamasına neden olmuştur. Türkiye'de yaşanan böylesi bir sürecin etkisiyle ve aynı sıralarda Yunanistan'da komünist bir ihtilalin gerçekleşmesi ihtimalinin artık iyiden iyiye belirmesiyle, Truman Doktrini olarak bilinen görüşün ortaya çıkışı için gerekli bütün siyasi, askeri ve iktisadi süreçler kendiliğinden hazır hale gelmiştir.

1. Truman Doktrini'nin Doğuşu

Türkiye ile Yunanistan'ın, arkasında Sovyet Rusya'nın olduğu buhranlarla uğraşması ve bununla birlikte İngiltere'nin Akdeniz Paktı'yla birlikte özellikle Yunanistan'a yıllardır sağladığı askeri ve mali desteğe artık devam edemeyeceğini Amerikan Hükümetine deklare etmesiyle birlikte Amerikan Başkanı Henry Truman, Temsilciler Meclisi üyeleri ve Senatörlerin iştirak ettiği bir Kongre oturumunda Türkiye ve Yunanistan'ı kastederek "Otoriter Sovyet tehlikesiyle karşı karşıya kalan ülkelerin komünist rejime karşı korunması gerektiğini" ifade etmiştir¹⁴.

¹² Geoffrey Roberts, *Molotov: Stalin's Cold Warrior*, Potomac Books, 2012, p. 108.; Jamil Gasanly, "The 'Turkish Crisis' Of The Cold War Period And The South Caucasian Republics", *The Caucasus & Globalization*, Volume: 2, Issue: 4, 2008, p. 124.

¹³ Ronald Grigor Suny, *Looking Toward Ararat*, Indiana University Press, 1993, pp. 169-176.

¹⁴ "The Truman Doctrine, 1947", *Office of the Historian*, <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/truman-doctrine>, Erişim Tarihi: 14.02.2023.

Tarihe “Truman Doktrini” olarak geçen Başkan Truman’ın 12 Mart 1947 tarihli konuşmasında¹⁵, Sovyetlerin sebep olduğu baskıların sonucunda iç savaş geçiren Yunanistan ile mecburi askeri seferberlikten dolayı iktisadi bir darboğazdan geçen Türkiye’ye mezkûr tehditlerden korunmaları için 400 milyon \$’lık mali yardım yapılması teklif edilmiş, aksi halde komünist tehdidiyle karşı karşıya bulunan bu ülkelerdeki demokratik yönetimlerin mali açıdan desteklenmemeleri durumunda yıkılacağı ve yerlerine komünist rejimlerin inşa edileceği aktarılmıştır¹⁶.

Hulasa, Soğuk Savaş’ın başlangıç noktası olarak görülmesinin yanında¹⁷, Amerika Birleşik Devletleri için 1823’ten bu yana sürdürülen ve kısaca “yalnızlık politikası” olarak ifade edilen Monroe Doktrini’nin bir bakıma terk edilmesini de temsil eden Truman Doktrini, Amerika’nın Soğuk Savaş sürecindeki resmî ideolojisi haline gelmiş ve nihayetinde de yukarıda bahsedilen süreçlerin hızlandırıcı etkisi sonucunda dünya kamuoyuyla paylaşılmıştır¹⁸.

2. Amerikan Basınının Gözünden Truman Doktrini

Amerikan basını Truman Doktrini’nin ilan edilişiyle alakalı olarak yaptığı haberleri üç başlık altında okuyucularına aktarmıştır. Truman Doktrini’yle birlikte mezkûr ülkelere yapılacak yardımın asıl olarak ABD’nin güvenliğini garanti altına almaya yardımcı olacağı tezi, yapılan haberlerde üzerinde durulan temel görüş olmuştur. Basın bu vesileyle Başkan Truman tarafından açıklanan yeni ilkenin “Akdeniz’in güvenliğinin sağlanması gerekliliğinden” ziyade yalnızca ABD’nin çıkar ve güvenliğine hizmet ettiğini kamuoyuna duyurmayı hedeflemiştir.

Amerikan basını, her ne kadar Truman Doktrini’nin gerekliliğini yaptığı çoğu haberde vurgulamaya çalışmışsa da mezkûr yardımın Avrupa’da veya Akdeniz’de Sovyet tehdidinde uğrayan başka ülkelere de yardım edilmesi hususunda emsal oluşturmasından çekinmiştir. Yapılan haberlerde ABD’nin Avrupa’nın veya Akdeniz’in hamilik misyonunu üstlenmediği ısrarla vurgulanarak ABD’nin Türkiye ve Yunanistan’a ettiği yardımı kendilerine yapılması

¹⁵ David McCullough, *Truman*, Simon & Schuster, 1992, pp. 539-554.

¹⁶ Michael Beschloss, *Our Documents: 100 Milestone Documents From The National Archives*, Oxford University Press, 2003, pp. 194-196.

¹⁷ “The Truman Doctrine’s Significance”, *History on the Net*, <https://www.historyonthenet.com/truman-doctrine-significance>, Erişim Tarihi: 14.02.2023.

¹⁸ Dennis Merrill, “The Truman Doctrine Containing Communism and Modernity”, *Presidential Studies Quarterly*, Volume: 36, Issue: 1, 2006, pp. 27-37.

hususunda beklenti içerisine giren ülkelere umut beslememelerine dair uyarılarda bulunulmuştur.

Basında, Truman Doktrini'yle ilgili ilk haberler Başkan'ın Kongre'de yaptığı konuşmadan birkaç gün öncesinde yayınlanmaya başlamıştır. Bu minvalde 9 Mart 1947'de The New York Times'ta çıkan haberde; yetkili bir kaynağın İngiltere'nin Doğu Akdeniz'deki taahhütleriyle alakalı olarak kısa bir süre içerisinde ABD ile resmi olarak bir araya geleceğini ifade ettiği aktarılmıştır. Haberde, İngiliz Hükümeti'nin mevcut ekonomik krizi sürerken Yunanistan'ın yanı sıra Türkiye'ye karşı da yükümlülüklerini yerine getiremeyeceği gerçeğiyle karşı karşıya olduğu belirtilmiş, buna göre ABD'nin Türkiye'ye destek sağlama görevini ne dereceye kadar üstlenebileceği konusunda ABD Dışişleri Bakanı George Marshall ile İngiltere Dışişleri Bakanı Ernest Bevin arasında görüşmelerin yakında başlamasının beklendiği ve bununla birlikte Türkiye'nin de doğrudan bir mali yardımdan daha fazlasını umarak acil bir durumda İngiltere'nin yanı sıra ABD'nin de desteğine dair bir taahhüt talep ettiği aktarılmıştır¹⁹.

Türkiye ve Yunanistan'a yapılması planlanan mali yardıma dair ilk ayrıntılar gün yüzüne çıktıktan sonra hem Cumhuriyetçi partinin hem de Demokrat partinin önde gelen milletvekilleri partileri adına Başkan Truman'dan Türkiye ve Yunanistan'a yapılması planlanan yardımın bazı ayrıntılarını öğrenmeye çalışmıştır. 10 Mart günü The Wall Street Journal'da yayınlanan haberden anlaşıldığına göre, milletvekilleri Başkan Truman'la bir toplantı yapmayı planlayarak kendisinden bazı soru işaretlerinin giderilmesini istemişlerdir. Haberde milletvekilleri; 1) Türkiye ve asıl olarak Yunanistan'ın kurtarılması için ne kadar acil bir ek maliyetin söz konusu olacağı, 2) ABD'nin İngiliz askeri taahhütlerini yerine getirmeye ne kadar dahil olabileceği ve 3) ABD eğer mezkûr ülkelere hem ekonomik hem de askeri yardımda bulunursa, bu tür yardımların bu ülkelerle sınırlı mı kalacağı yoksa ABD'nin artık İngiliz etki alanı sayılan Akdeniz bölgesinin geri kalanında da benzer sorumluluklar üstleneceğine yönelik sorularına Başkan Truman'ın cevap vermesini istemiştir²⁰.

11 Mart günü The New York Times çıkan James Reston imzalı bir haberde, Başkan Truman'ın ikili bir Rusya politikası uygulamaya karar verdiği, bir numaralı politikasının adalet temelinde barış için iş birliği politikası olacağı; iki numaralı politikasının ise, Sovyet yayılmasını engellemek için kilit bölgelere

¹⁹ "British Bid To U.S. On Turks Foreseen", **The New York Times**, 09.03.1947.

²⁰ "Congress Leaders Hope Truman Will Explain Plans to Aid Greece", **The Wall Street Journal**, 10.03.1947.

ekonomik müdahale olacağı okuyuculara duyurulmuştur. Haberin devamında Reston, bu politikaların uygulanabilirliğini görmek adına Dışişleri Bakanı Marshall'ın Ruslarla görüşmelere başladığına ve ayrıca Başkan Truman'ın da Kongre liderleriyle yaptığı görüşmede bu ülkeleri Sovyet yayılmasına karşı güçlendirmek amacıyla Yunanistan için 250 milyon \$ ve Türkiye için 150 milyon \$ kredi istediğine değinmiştir. Reston haberinin sonunda, uygulanmaya başlanan bu yeni politikanın, komünizmle savaşmak adına paralı askerleri silahlandırmak suretiyle ABD için "güvenlik satın alındığı" yönündeki görüşü de destekler nitelikte olduğunu ifade ederek haberini noktalamıştır²¹. Aynı gün The Washington Post'ta çıkan diğer bir haberde de Başkan Truman'ın Kongre'ye, Yunanistan'a 250 milyon \$'lık ve Türkiye'ye de 150 milyon \$'lık bir kredi önereceği tekrarlandıktan sonra Rusların VE-Day'den²² bu yana Türkiye'ye karşı bir sınır savaşı yürüttüğü, sonuç olarak Türklerin de ordularını sürekli seferberlik halinde tutmak zorunda kaldıklarından bunun Türkiye ekonomisine müthiş bir yük getirdiği ifade edilmiş ve Türkiye gibi ülkelere yardım yapılmaması durumunda bazı Amerikalı gözlemcilerin, "Rusya'nın Akdeniz'i geçmesi durumunda nüfuzunu Kuzey Afrika üzerinden Atlantik'e kadar genişleteceğini" düşündüklerine temas edilmiştir²³.

Başkan Truman'ın Temsilciler Meclisi ve Senato'nun önde gelen milletvekilleriyle yaptığı özel toplantının ardından izlenecek yol haritasıyla birlikte partilerin oylamada alacakları tutuma dair ilk bilgiler Başkan'ın konuşmasından bir gün önce basına sızmıştır. Bu hususta 11 Mart günü yayınlanan haberlerde; grup sözcülüğünü üstlenen Michigan eyaletinden Cumhuriyetçi Senatör Arthur H. Vandenberg gazetecilere verdiği demeçte, "*Başkan, önerilen kredilerle ilgili durumu bizimle büyük bir samimiyetle tartıştı. Bütün durumu ve süreci görüşmek üzere Başkan, Çarşamba günü öğle saatlerinde Meclis ve Senato'nun ortak oturumu için Kongre'ye gelecek*" demiştir. Vandenberg'in demecinden sonra söz alan Beyaz Saray basın sekreteri Charles G. Ross ise; Başkan'ın saat 13.00'te konuşmaya başlayacağını ve henüz tamamlanmamış olan mesajının yaklaşık yirmi dakika süreceğini söylemiş, ayrıca Başkan'ın Kongre oturumunda krediler haricinde "*Yakın Doğu'daki durumu*" da tartışacağını ifade etmiştir. Gelişmelere yönelik milletvekillerinin tepkileri farklılıklar göstermiştir. Örneğin, New Hampshire Milletvekili Cumhuriyetçi Chester E. Mellow "*Amerika Birleşik Devletleri hem Yunanistan'a hem de Türkiye'ye yardım sağlamalı, yoksa diğer*

²¹ "Truman Plans Dual Policy To Meet Russian Expansion", **The New York Times**, 11.03.1947.

²² II. Dünya Savaşı'nı sona erdiren Almanya'nın 8 Mayıs 1945'te kayıtsız şartsız teslim olmasının Avrupa'da Zafer Günü olarak kutlanması olayı.

²³ "Loan Appeal To Include Turk Plight", **The Washington Post**, 11.03.1947.

birçok ülke gibi onlar da Sovyetler Birliği'nin egemenliğine girecek." ifadelerini kullanarak ABD'nin yardımı genişletmesi gerektiğini belirtmiş ve bu ülkelere yapılacak yardımın Amerika Birleşik Devletleri'nin güvenliğini garanti altına almaya yardımcı olacağına vurgu yapmışsa da bir başka Cumhuriyetçi Ohio Senatörü Robert A. Taft ise *"Bu yeni kredi ani bir cephe değişikliğidir"* diyerek mezkûr ülkelere kredi verilmesinden yana olmadığını ifade etmiştir²⁴.

ABD'nin Sovyet tehdidine karşı korumak amacıyla Türkiye ve Yunanistan'a yapmayı planladığı maddi yardımın gelecekte benzer Sovyet tehdidine maruz kalabilecek ülkeler için emsal oluşturabileceğine yönelik çekinceler kamuoyunda sıklıkla dillendirilmiş, bu hususa dair her iki taraftan savunulan görüşler enine boyuna masaya yatırılmıştır. Bu konuya değinen 11 Mart 1947 tarihli The Wall Street Journal haberinde; çoğu Demokrat milletvekilinin Başkan Truman'ı destekleyeceklerini belirtmelerine rağmen başlarını Connecticut Senatörü Brien McMahon'un çektiği önemli bir kısmının ise Başkan'ı destekleme hususunda çekincede kaldığı aktarılmıştır. Haberde aktarılanlara göre Senatör McMahon, ABD'nin verdiği taahhütlerin neler olacağını konusunda daha net bilgiler almayı isteyerek mezkûr ülkelere yapılacak yardım hususunda resmin biraz daha fazlasını görmeyi talep etmiş, onunla aynı görüşte olan karsız milletvekillerinin çoğu da Türkiye ve Yunanistan'a yapılacak yardımın, Rusya'nın baskısı altındaki diğer ülkelere borç verme konusunda emsal teşkil etmesinden korktuklarını dile getirmiştir²⁵. Bununla birlikte bu durum yalnız milletvekilleri ve senatörlerle sınırlı kalmamış, Başkan'ın danışmalarını da endişelendirdiği basında çıkan haberlere yansımıştır²⁶.

Amerikan kamuoyu, Başkan Truman'ın yapacağı konuşmaya odaklandığı günlerde bir yandan da Başkan tarafından önerilen 400 milyon \$'lık maddi yardımın ne şekilde verileceği üzerinde değerlendirmelerde bulunmuştur. Basında çıkan haberlerde yapılacak yardımın kredi mi borç mu yoksa hibe olarak mı verileceğinin kesinleşmesi gerektiği ifade edilmiştir. Yaptığı ekonomi ağırlıklı haberlerle tanınan The Wall Street Journal gazetesi de 12 Mart'ta yayınlanan haberinde bu bilinmezliğe değinerek yapılacak yardımın şekil açısından önemli olduğuna temas etmiş ve eğer mezkûr yardım "kredi verilmesi" şeklinde yapılırsa da mezkûr ülkelere sağlanan kredilere ait geri ödemelerin garanti altına alınmasının gerekli olduğuna vurgu yapılmıştır. Haberin devamında, geri ödemelerin sözleşmelerle netleştirilmediği bir durumda ABD'nin

²⁴ "Plea To Congress", **The New York Times**, 11.07.1947.

²⁵ "Truman to Ask \$250 Million Loan To Greece, \$150 Million to Turkey", **The Wall Street Journal**, 11.03.1947.

²⁶ "Implications of Greek Aid Worry Truman's Advisers", **The New York Times**, 12.03.1947.

yaptığı yardımı geri tazmin edebilmesinin oldukça güç olduğuna temas edilmiş, ayrıca hükümete de bu yardımı kesinlikle “hibe” şeklinde karşılıksız bir forma sokmaması konusunda uyarılarda bulunulmuştur²⁷.

Nihayet 12 Mart günü Başkan Truman, ABD için yeni bir dış politikanın ana hatlarını çizecek konuşmasını Kongre’de her iki partinin önde gelenlerine karşı yapmış ve siyaset bilimcilerce oldukça cesurane kabul edilen konuşmanın içeriği ertesi günü basında yer almaya başlamıştır. Başkan Truman’ın konuşmasıyla alakalı çıkan haberlerde; Başkan, Kongre’ye verdiği tarihi mesajda, özgür halkların totaliter rejimlere boyun eğdirilmesini önlemek için ülkesinin, dünyanın her yerinde gerektiği yere müdahale etmesini önermiş, yoksulluk ile çekişmenin ortasında özgür halkların sürekli olarak zorlanması ve korkutulmasının dünya barışının temellerini baltaladığını, aynı zamanda ABD’nin güvenliğini tehdit ettiğini söylemiştir. Başkan, konuşmasının içeriğinde Sovyetler Birliği’nin adını anmaktan kaçınmış, fakat komünist devleti dünya çapındaki huzursuzluğun çoğunun kaynağı olarak tanımlamıştır. Başkan oldukça uzun süren konuşmasının devamında; Yalta Anlaşması’na aykırı olarak Polonya, Romanya ve Bulgaristan halkının kendi istekleri dışında totaliter rejimlere tabi tutulduğunu ve diğer ülkelerde de benzer gelişmelerin yaşandığını söylemiş ve *“Silahlı azınlıkların veya dış baskıların boyun eğdirme girişimlerine direnen özgür insanları desteklemenin ABD’nin politikası olması gerektiğine inanıyorum. Özgür insanlara kendi kaderlerini kendi yöntemleriyle belirlemeleri için yardım etmemiz gerektiğine inanıyorum. Yardımımızın öncelikle ekonomik istikrar ve düzenli siyasi süreçler için gerekli olan ekonomik ve mali yardım yoluyla olması gerektiğine inanıyorum. Bu durum, özgür halklara doğrudan veya dolaylı saldırı yoluyla dayatılan totaliter rejimlerin uluslararası barışın temellerini ve dolayısıyla ABD’nin güvenliğini baltaladığının açık bir şekilde kabul edilmesinden başka bir şey değildir. Komünist saldırganlığına karşı bu insanlara direnmelerinde yardım edilmedikçe Birleşmiş Milletlerin ardındaki bütün hayaller gerçekleşmeyecektir”* diyerek Kongre konuşmasını noktalamıştır²⁸.

Başkan Truman, konuşmasında her ne kadar Sovyet Rusya’nın adını geçirmemişse de konuşmanın alenen Sovyetleri işaret etmesi ve metinde sert ifadelerin bulunması müttefik devletlerin kamuoyuları dahil bütün dünyanın dikkat çekmiş, bu sebeple Başkan’ın konuşmasının oldukça cesur olduğu iç ve dış kamuoyunda sıklıkla dillendirilmiştir. Konuşmaya yönelik tepkiler ise daha

²⁷ “‘Loans’ Isn’t the Word”, **The Wall Street Journal**, 12.03.1947.

²⁸ “New Policy Set Up”, **The New York Times**, 13.03.1947.; “All Governments Face 2 Choices On Way of Life, He Tells Congress”, **The Washington Post**, 13.03.1947.

konuşma yapılmadan önce çıkan söylentiler üzerine basında yer edinmeye başlamıştır. “Sovyet, ABD ve İngiltere Elçilerini Memlekete Çağırıldı” başlığıyla 13 Mart 1947 tarihinde The Washington Post’ta yayınlanan haberde, Başkan Truman’ın Kongre’den Yunanistan ve Türkiye’ye yönelik herhangi bir komünist “boyun eğdirilmesine” karşı koymak için maddi yardım istemesinden sadece birkaç saat önce Sovyet Rusya’nın, Washington ve Londra’daki büyükelçilerini acilen Moskova’ya çağırdığı okuyuculara aktarılırken haberin devamında Washington Büyükelçisi Nikolai V. Novikov ile Londra Büyükelçisi Georgi Zarubin’in Moskova’ya çağrılmalarına ilişkin olarak Moskova’dan “görüşlerine danışılmak üzere çağrıldıkları” gibi genel bir diplomatik ifadenin dışında resmi bir açıklamanın yapılmadığı aktarılmıştır²⁹.

Başkan Truman’ın 12 Mart’ta yaptığı konuşma sonrasında da tepkiler gelmeye devam etmiş, bu hususta Avrupa’daki en önemli müttefiki İngiltere’den gelen farklı tepkiler gözlenmiştir. Bu tepkilerdeki görüşlerde İngilizler, Başkan Truman’ın yaklaşımında daha az açık sözlü ve “daha diplomatik” olması gerektiğine kuvvetle inanmışlardır. İngiltere’deki tepkileri The New York Times’taki köşesine taşıyan Mallory Browne, Başkan Truman’ın Yunanistan ve Türkiye’ye yardım konusundaki mesajının İngiliz Hükümeti tarafından memnuniyetle karşılandığını aktarırken, aynı hükümetin Başkan Truman’ın Sovyetler Birliği’ne karşı sert bir biçimde meydan okumasında fazlaca ileri gitmiş olabileceğine dair bir korkuya sahip olduğunu da ifade etmiş ve Başkan’ın konuşmasının beklenmedik gücü ve açık sözlülüğü karşısında sersemlemiş ve kafası karışmış olan İngilizlerin Moskova’dan gelecek tepkiyi merakla beklediklerine değinmiştir. Browne yazısının devamında İngiliz gazetelerinden alıntılar yaparak İngilizlerin Başkan’a yönelik tepkilerini basının gözünden yansıtmaya çalışmıştır. Muharririn aktardığından anlaşıldığına göre; The Times of London gazetesi, ertesi gün çıkacak başyazısında şu ifadeleri kullanmayı kararlaştırmıştır: “Bay Truman’ın girişimi, Amerikan çıkar alanını belirleyerek, uluslararası siyasetin gerilimini artırmak şöyle dursun, sonunda bir fırsat doğurmuş olabilir. Çünkü Ruslar gerçek terimlerle konuşmayı tercih ediyor.” Konuyla alakalı The Times gazetesinde ise, Başkan Truman’ın konuşmasının Ruslar tarafından reddinin “kaçınılmaz bir savaş anlamına geleceğine” yönelik görüşlerin gerçeği yansıtmadığı yorumunda bulunulmuştur. Konuyla alakalı olarak The Manchester Guardian’daki bir başyazıda belirginleşen görüşte ise Amerikan yardımı memnuniyetle karşılanmakla birlikte yazıda şöyle denilmiştir: “Amerikan gücünün bir

²⁹ “Soviet Calls U.S., Britain Envoys Home”, **The Washington Post**, 13.03.1947.

ilanı olarak bu şekilde Sovyet Rusya'ya bir meydan okuma yapıldığında, bu durum Avrupa'yı ve dünyayı çok kolaylıkla birer düşman bloklara bölebilecek ve barış görevlerini daha da zorlaştırabilir.³⁰

Başkan Truman'ın 12 Mart günü Kongre'de yaptığı konuşmanın akisleri Türkiye'de de hissedilmiştir. Başkan Truman'ın Türkiye'yi de kapsayan maddi yardım teklifinin Türkiye'deki en önemli tezahürü tahmin edileceği üzere Amerikalılara karşı oldukça pozitif bir havanın esmeye başlaması olmuştur. Yardım teklifine yönelik sığağı sığağına açıklamalarda bulunan Başbakan Recep Peker, ABD tarafından Yunanistan ve Türkiye'ye yapılacak yardımı savunarak, "Başkan Truman kendisini yalnız dünya çapında bir strateji anlayışıyla sınırlamamış, konuşması da aynı zamanda hem tamamen gerçekçi hem de tamamen insani bir bakış açısından ilham almıştır" diyerek Başkan'ın konuşmasını "Gerçek bir Amerikan konuşmasıydı" şeklinde nitelendirmiştir. Başbakan yaptığı açıklamanın devamında Türkiye'nin acil askeri ve ekonomik yardıma ihtiyacı olduğuna işaret etmiş, milletin bütçesinin yarısını milli savunmaya ayırmak zorunda kaldığını belirterek "Tarihi bir kaderin tesirleri altındaki vatanımız, medeniyetin ihtiyaçlarını karşılama imkanlarından mahrumdur. Sanayi ve ekonomik görevlerimizi enerjik adımlarla karşılamaya, yollarımızı, ulaşım araçlarımızı ve özellikle sosyal kurumlarımızı yeniden inşa etmeye mecburuz. Anavatanımızın bu ihtiyaçlarının geniş taleplerini karşılayacak olan Amerikan yardımı bizi çok minnettar bırakacaktır. Bütün Türk milleti, yeri geldiğinde vatanın şerefini, hakkını, sınırlarını savunmasını bilecektir." diyerek açıklamasını noktalamıştır³¹.

Başkan Truman'ın konuşmasına yönelik değerlendirmeler yalnız Başbakan Recep Peker'le sınırlı kalmamış Türk basını da konuşmayı enine boyuna sütunlarında irdelenmiştir. Başkan'ın konuşmasına yönelik Türk basınında yapılan yorumları köşesine "Türk Basını Sevinç İçinde" başlığıyla taşıyan The New York Times'ın aktardığına göre; Başkan Truman'ın totaliter saldırıları sınırlandıran bir dış politika konusunda Kongre'ye yaptığı destek çağrısı, Türk basınında "dünya tarihindeki dönüm noktası" olarak selamlanmıştır. Bu hususta başyazarlığını Hüseyin Cahit Yalçın'ın yaptığı Tanin gazetesinde "Artık Rusların kendi sınırları içinde sessiz kalmalarını umabiliriz, çünkü Truman'ın konuşmasından sonra savaş onlar için ancak felaket anlamına gelebilir. Rusya'nın Boğazlar'daki tehditlerinin yabancı yatırımları korkuttuğu bir anda Amerikan sermayesinin Türkiye ve Yunanistan'a gelmesi, Ortadoğu'ya duyulan büyük güven ve sempatinin işaretidir." ifadelerinin kullanıldığı okuyuculara aktarılmıştır. Haberin devamında, Başkan

³⁰ "Dismay In London Tempered By Hope", **The New York Times**, 14.03.1947.

³¹ "Thanks Of Turkey Voiced By Premier", **The New York Times**, 14.03.1947.; "The Premier's Statement", **The New York Times**, 14.03.1947.

Truman'ın çağrısının Türkiye'de yeni bir dönem açtığı belirtilerek Ankara'daki siyasi çevrelerin Başkan'ın konuşmasını Türkiye açısından "toprak garantisi" olarak gördükleri aktarılmıştır. Gazete, Türk basınında çıkan bu görüşleri; "Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki yabancı imtiyazların kötü hatıraları hala pek çok kişinin aklını meşgul etse de, güçlü Amerikan sermayesinin ülkeye hakim olabileceğinden korkulmuyor." şeklinde yorumlayarak yazıyı noktalamıştır³².

Truman'ın 12 Mart'ta yaptığı açıklamaya yönelik tepkisi en çok merakla beklenen ülke olan Sovyet Rusya, açıklamadan üç gün sonra resmi hükümet gazetesi İzvestia aracılığıyla değerlendirmelerini kamuoyuyla paylaşmıştır. Konuyu haberleştiren The Washington Post'a göre; İzvestia, Başkan Truman'ın Yunanistan ve Türkiye'ye yönelik yardım önerilerini bu iki ülkenin bağımsızlığını tehdit eden ve Birleşmiş Milletler'i devre dışı bırakan "yeni bir saldırı" olarak değerlendirmiş, Başkan Truman'ın bölgedeki siyasi süreçle alakalı Birleşmiş Milletler Soruşturma Komisyonu'nun raporunu beklemeyi bile gerekli görmediğine değinerek "Amerika'nın Türkiye'ye 'yardımı' açıkça bu ülkeyi de ABD'nin kontrolü altına sokmayı amaçlıyor, bundan sonra Türk iç ve dış politikasının bağımsızlığından söz edilemez, çünkü bu politika doğrudan Amerikan emperyalizmi tarafından kontrol edilecektir. ABD'nin diğer devletlerin işlerine yeniden müdahalesine tanık oluyoruz. Amerika Birleşik Devletleri'nin uluslararası ilişkilerde liderlik iddiası, ilgili artan Amerikan iştahıyla paralel olarak büyüyor. Ancak, yeni tarihsel koşullarda hareket eden Amerikan liderleri, sömürgecilerin ve sert politikacıların eski yöntemlerinin zamanlarının geçtiğini ve başarısızlığa mahkûm olduğunu hesaba katmıyorlar. Bay Truman'ın politikasının başlıca zayıflığı burada yatıyor." ifadelerini kullanmıştır. İzvestia ayrıca, ABD'nin Türkiye'yi "totaliter devletlerin genişlemesinden" kurtaracağı söylemiyle yaygara kopararak yayılma planlarını gizlemeye çalıştığını iddia etmiştir. Yazı, gazete tarafından edilen "Hitler de fetihlerin yolunu kendisine açmak istediğinde Bolşeviklere başvurmuştu." ifadeleriyle Truman'ın "özgür halkları totaliter rejimlerin tehdidine karşı savunmanın" gerekli olduğu iddiasının Hitler'den ödünç alındığına dair atıfla son bulmuştur³³.

Sovyet Rusya'nın tepkisiyle alakalı olarak İzvestia dışında resmi nitelik taşıyan diğer bir tepki de komünist parti organı Pravda'dan gelmiştir. Pravda, Başkan'ın konuşmasının barış ve güvenliğe hizmet etmediğini ve ABD'nin Birleşmiş Milletler'e yönelik gösterdiği sadakat beyanlarını "değersiz kıldığını" ifade etmiş, ABD tarafından Yunanistan ve Türkiye'ye önerilen ekonomik ve askeri yardımın "hayırseverlik kisvesi altındaki emperyalist genişleme" olduğunu ileri sürmüştür. Pravda, Türkiye'ye dair ise, Türkiye'nin "bilindiği üzere

³² "Turkish Press Is Jubilant", **The New York Times**, 15.03.1947.

³³ "Reds Charge U.S. Offer Is 'Intrusion'", **The Washington Post**, 15.03.1947.; "Text of Izvestia Editorial On U.S. Aid to Greece, Turkey", **The Washington Post**, 15.03.1947.

savaşta hiçbir şekilde zarar görmediğini” söylemiş ve Başkan Truman’ın, Türkiye’ye askeri ve mali yardım yapılması yönünde yaptığı çağırının lehindeki argümanları kullanarak, Truman’ın bahsettiği modernleşmenin, Türkiye’de Amerikan egemenliğinin kurulmasına indirgenliğini belirtmiştir³⁴.

Başkan Truman’ın Yunanistan ve Türkiye’ye yönelik ekonomik yardım ve danışma misyonu gönderme önerisi, üzerinde tartışılmak üzere Dışişleri Komitesi Başkanı Charles Aubrey Eaton tarafından yasa tasarısı olarak 15 Mart günü itibarıyla Temsilciler Meclisi’ne sunulmuş, böylelikle Dışişleri Bakanlığı ve komite üyeleri tarafından ortaklaşa hazırlanan Başkanlık teklifi yürürlüğe konulmak üzere ivedilikle harekete geçilmiştir³⁵. Başkan Truman, yasal süreçler için yasamanın hızlı bir şekilde harekete geçilmesi üzerine Kongre’nin 400 milyon \$’lık Türk-Yunan yardım programının tamamını onaylayacağına dair umutlu olduğunu dile getirmiştir³⁶.

Nihayetinde, Başkan Truman’ın 12 Mart tarihli konuşmasının üzerinden iki aylık bir süre geçtikten sonra Amerikan Kongresi 15 Mayıs günü, Başkan’ın yeni anti-totaliter doktrinini Türkiye ve Yunanistan’da uygulamaya koymak için talep ettiği 400 milyon \$’lık yardım paketini Amerikan yasama süreçleri bakımından oldukça hızlı sayılabilecek bir şekilde, fazla bir tartışma olmaksızın onaylamıştır³⁷. Yardım programının içeriği ilerleyen günlerde basında yer almıştır. Buna göre Başkan Truman’a yetki veren yardım paketi kabaca dört başlık altında şekillenmiştir. Yardım paketi, Başkan’a: 1) Yunanistan’a 300 milyon \$ ve Türkiye’ye de 100 milyon \$ olmak üzere askeri ve ekonomik yardım sağlanması; 2) iki ülkeye askeri teçhizat nakledilmesi; 3) mezkûr ülkelere “danışman” adı altında ordu ve deniz kuvvetleri misyonlarının gönderilmesi konularında yetki verirken; Birleşmiş Milletler’e de: 4) Birleşmiş Milletler, Başkan’ın programını “gereksiz veya istenmeyen” bulduğu herhangi bir zamanda askıya alabilir yetkisini tanımıştır. Basın yardım paketini yorumlarken Türkiye’de Amerikalı danışmanların kapsamının daha az olacağını, Türkiye’ye tahsis edilecek meblağının neredeyse tamamen modern askeri

³⁴ “Truman Disavows U.N., Says Pravda”, **The New York Times**, 16.03.1947.

³⁵ “Plan for Aid to Greece and Turkey Promised Fast Action in Congress; Eaton May Offer House Bill Today”, **The Wall Street Journal**, 15.03.1947.

³⁶ “Truman Is Hopeful Of Full Greek Aid By March 31 Limit”, **The New York Times**, 27.03.1947.

³⁷ “Near East Aid Bill After Final Vote”, **The New York Times**, 16.05.1947.

teçhizat için kullanılacağını ve Türkiye'nin, ABD gözlemcilerinden gelecek herhangi bir "yönlendirmeyi" kendi içişlerine müdahale olarak kabul edeceğini daha şimdiden açıkça belirttiğini aktarmıştır³⁸.

Truman Doktrini'nin Kongre tarafından onaylanıp yürürlüğe girdiği haberinin ajanslara son dakika haberi olarak düşmesini takiben Cumhurbaşkanı İsmet İnönü basına bir demeç vermiş ve dünyadaki gelişmeleri değerlendirmiştir. İnönü demecinde; dünyadaki gelişmelerin Türk gençlerini "ideolojik akımlar" kisvesi altında milletin geleceğini tehdit eden tehlikelerle karşı karşıya getirdiğini, bununla birlikte, gerçek bir demokratik rejim kurma çabalarının savaş sonrası dönemdeki zorluklara rağmen başarıyla devam ettiğini belirterek savaştan sonra, "zararlı faaliyetler yaratmaya çalışan yabancı ve işgalci bir siyasi akım" geliştiğini ifade etmiş ve her iki "zararlı" eğilimin de hızla ortadan kaldırıldığını söylemiştir³⁹.

Truman Doktrini'nin yürürlüğe girdiği haberinin Türkiye'deki tezahürlerine dair 23 Mayıs 1947'de The New York Times'da Aslan Houmbaradji tarafından kaleme alınan "*Türkler Amerikan Yardımına Şüpheli*" başlıklı bir makalede Türk kamuoyunun Truman'ın yardım programına şüpheli bakışı Amerikan okuyucularının gözlerinin önüne serilmiştir. Makalede, Amerikan kredisi garanti altına alındığına ve ilk coşku patlaması geçtikten sonra Türklerin, Başkan Truman'ın politikasının yararları ve zararları konusunda daha açık sözlü hale geldiği belirtilmiş, Doktrin kamuyu tarafından değerlendirilmesi üzerine yapılan bir anketin, Amerikan yardım programının iki aydan uzun bir süre önce duyurulduğu zamandan daha fazla eleştiriyle karşılandığını gösterdiği ifade edilmiştir. Houmbaradji, Türklerin kötü bir anda beklenmedik bir yardım için minnettar olsalar da, bunun tamamen Amerikan çıkarları tarafından motive edildiğinin bilincinde olduklarını ve Türkiye'nin yarı kontrollü Amerikan askeri yardımı da dahil olmak üzere, yabancı olan her şeye karşı içgüdüsel bir nefret beslediğini belirttiikten sonra Türklerin bu yardımı ABD'yi emperyalizmle ilişkilendirmeseler de Atatürk'ün miras bıraktığı dış memlekete muhtaç olmama ilkesinin ihlali olarak gördüklerini ifade etmiş, son olarak Türklerin, iddia edildiği gibi Truman'ın politikasının ekonomik durumu hafifleteceğini değil orduya ağır bir yük getirerek durumu daha da kötüleştireceğine kuvvetle inandıklarını aktararak yazısını noktalamıştır.

³⁸ "Broken Europe", *The New York Times*, 18.05.1947.; "Close Watch Planned On Our Aid To Greece", *The New York Times*, 18.05.1947.

³⁹ "Inonu Cites Turks' Perils", *The New York Times*, 20.05.1947.

Sonuç

Hulasa, 12 Mart 1947 tarihinde “totaliter Sovyet rejimini maruz kalan ülkeleri kurtarma” misyonuyla Başkan Truman tarafından ilan edilen yardım paketi, ileride Soğuk Savaş olarak adlandırılacak dönemin başlangıcı olarak kabul edilmiş, paketin muhtevastındaki ideolojik görüş; Amerika’nın Monroe Doktrini ile yüzyıllar boyunca benimsediği yalnızlık politikasından uzaklaşarak bütün dünyaya açılmasına vesile olduğu için zamanla tarihçiler ve siyaset bilimciler tarafından Truman Doktrini olarak ifade edilmeye başlamıştır. Doktrin, günümüzde de mevcut durumunu sürdüren doğu-batı temelli birbirine tamamen zıt iki kutuplu dünya sisteminde halen etkisini sürdürmektedir.

Truman Doktrini’nin İnönü dönemi Türk dış politikasına etkileri de muazzam derecede olmuştur. Evvela doktrin, Boğazlar krizi üzerinde etkili olmuştur. Bu amaçla Başkan Truman’ın doktriniyle küresel bir güç olarak ABD’nin desteğini yanına alan Türkiye’ye, Başkan’ın onayıyla boğazların güvenliğini güçlendirmesi amacıyla bir deniz görev gücü gönderilmiştir. ABD’nin bu somut gövde gösterisiyle Türkiye’nin yalnız olmadığını Sovyetlere hissettirmesi sonucunda Moskova hükümeti geri adım atmış ve Montrö Boğazlar Sözleşmenin yeniden müzakere edilmesine yönelik taleplerini geri çekmiştir⁴⁰.

Truman Doktrini saniyen, yukarıda da işlenen Sovyetlerin Türkiye üzerindeki toprak iddialarına çözüm getirmiştir. Bölgede Sovyetler Birliği desteğiyle “kukla devlet” olarak kurulması planlanan Mahabad Cumhuriyeti ile Azerbaycan Halk Hükümeti’nin ABD’nin askeri ve mali müdahalesi sonucunda uzun ömürlü olamaması ve hemen ardından Türkiye’ye de Truman Doktrini kapsamında mali yardım yapılacağı duyurulması üzerine Sovyetler Birliği, başta Kars ve Ardahan olmak üzere Artvin, Oltu ve Kağızman yerleşimlerini de içine alacak şekilde Doğu Anadolu’dan bazı toprak taleplerinde bulunma politikasından fiilen, 1953’te SSCB lideri Stalin’in ölümünün ardından ise resmen vazgeçmiştir⁴¹.

Sonuç olarak Türkiye, Truman Doktrini’nin etkisiyle batıyla geliştirdiği iyi ilişkiler vesilesiyle 1952 yılında NATO’ya başvurmuş ve Kore Savaşı’na kod adı Şimal Yıldızı olarak belirlenen bir Türk Tugayı’yla katılması akabinde NATO’ya kabul edilmiştir. Böylelikle Türkiye’nin, Harb-i Umumi’den bu yana sürdürdüğü tarafsızlık politikasından artan Sovyet sınır harbinin etkisiyle

⁴⁰ Chris Carter, “7 August 1946: Turkish Straits crisis reaches its climax”, *MoneyWeek*, <https://moneyweek.com/332694/7-august-1946-turkish-straits-crisis-reaches-its-climax>, Erişim Tarihi: 17.02.2023.

⁴¹ Suny, a.g.e., pp. 149-178.

İnönü döneminde vazgeçilmiş ve günümüze değin sürececek Batı'yla iyi ilişkileri esas alan Türk dış politikasının temeli atılmıştır⁴².

⁴² Hastings Ismay, *The first 5 years 1949-1954*, Division Diplomatie publique (PDD), 1954, pp. 101-104.

KAYNAKÇA

Sürelî Yayınlar

- “British Bid To U.S. On Turks Foreseen”, **The New York Times**, 09.03.1947.
- “Congress Leaders Hope Truman Will Explain Plans to Aid Greece”, **The Wall Street Journal**, 10.03.1947.
- “Truman Plans Dual Policy To Meet Russian Expansion”, **The New York Times**, 11.03.1947.
- “Loan Appeal To Include Turk Plight”, **The Washington Post**, 11.03.1947.
- “Plea To Congress”, **The New York Times**, 11.07.1947.
- “Truman to Ask \$250 Million Loan To Greece, \$150 Million to Turkey”, **The Wall Street Journal**, 11.03.1947.
- “Implications of Greek Aid Worry Truman’s Advisers”, **The New York Times**, 12.03.1947.
- “Loans’ Isn’t the Word”, **The Wall Street Journal**, 12.03.1947.
- “New Policy Set Up”, **The New York Times**, 13.03.1947.
- “All Governments Face 2 Choices On Way of Life, He Tells Congress”, **The Washington Post**, 13.03.1947.
- “Soviet Calls U.S., Britain Envoys Home”, **The Washington Post**, 13.03.1947.
- “Dismay In London Tempered By Hope”, **The New York Times**, 14.03.1947.
- “Thanks Of Turkey Voiced By Premier”, **The New York Times**, 14.03.1947.
- “The Premier’s Statement”, **The New York Times**, 14.03.1947.
- “Turkish Press Is Jubilant”, **The New York Times**, 15.03.1947.
- “Reds Charge U.S. Offer Is ‘Intrusion’”, **The Washington Post**, 15.03.1947.
- “Text of Izvestia Editorial On U.S. Aid to Greece, Turkey”, **The Washington Post**, 15.03.1947.
- “Truman Disavows U.N., Says Pravda”, **The New York Times**, 16.03.1947.
- “Plan for Aid to Greece and Turkey Promised Fast Action in Congress; Eaton May Offer House Bill Today”, **The Wall Street Journal**, 15.03.1947.
- “Truman Is Hopeful Of Full Greek Aid By March 31 Limit”, **The New York Times**, 27.03.1947.
- “Near East Aid Bill After Final Vote”, **The New York Times**, 16.05.1947.
- “Broken Europe”, **The New York Times**, 18.05.1947.

“Close Watch Planned On Our Aid To Greece”, **The New York Times**, 18.05.1947.

“Inonu Cites Turks’ Perils”, **The New York Times**, 20.05.1947.

Tezler

De Luca, Anthony Rocco, “**The Montreux Conference of 1936: A Diplomatic Study of Anglo-Soviet Rivalry at the Turkish Straits**”, The Department of History and The Committee on Graduate Studies of Stanford University, Ph.D. Dissertation, 1973.

Kitaplar

Beschloss, Michael, **Our Documents: 100 Milestone Documents From The National Archives**, Oxford University Press, 2003.

Erkin, Feridun Cemal, **Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi**, Başnur Matbaası, Ankara, 1968.

Gürün, Kamuran, **Dış İlişkiler ve Türk Politikası**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayın Yüksekokulu Basımevi, Ankara, 1983.

Gürün, Kamuran, **Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991.

Hasanlı, Jamil, **Stalin and the Turkish Crisis of the Cold War, 1945-1953**, Lexington Books, 2011.

Hastings Ismay, **The first 5 years 1949-1954**, Division Diplomatie publique (PDD), 1954.

McCullough, David, **Truman**, Simon & Schuster, 1992.

Roberts, Geoffrey, **Molotov: Stalin’s Cold Warrior**, Potomac Books, 2012.

Rozakis, Christos L. and Stagos, Petros N., **The Turkish Straits**, Martinus Nijhoff Publishers, 1987.

Suny, Ronald Grigor, **Looking Toward Ararat**, Indiana University Press, 1993.

Vandov, Dimitir, **Atatürk Dönemi Türk-Sovyet İlişkileri**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2014.

Yerasimos, Stefanos, **Kurtuluş Savaşı’nda Türk-Sovyet İlişkileri**, Boyut Kitapları, İstanbul, 2000.

Makaleler

Benhür, Çağatay, “Stalin Dönemi Türk-Sovyet İlişkileri”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 15, Konya, 2004.

Gasanly, Jamil, “The ‘Turkish Crisis’ Of The Cold War Period And The South Caucasian Republics”, **The Caucasus & Globalization**, Volume: 2, Issue: 4, 2008.

Merrill, Dennis, "The Truman Doctrine Containing Communism and Modernity", **Presidential Studies Quarterly**, Volume: 36, Issue: 1, 2006.

Sarıнай, Yusuf, "Türkiye'nin Nato'ya Giriş'i", **Türkler** (Ed. Hasan Cemal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

İnternet Kaynakları

"The Truman Doctrine, 1947", Office of the Historian, <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/truman-doctrine>, Erişim Tarihi: 14.02.2023.

"The Truman Doctrine's Significance", History on the Net, <https://www.historyonthenet.com/truman-doctrine-significance>, Erişim Tarihi: 14.02.2023.

Chris Carter, "7 August 1946: Turkish Straits crisis reaches its climax", MoneyWeek, <https://moneyweek.com/332694/7-august-1946-turkish-straits-crisis-reaches-its-climax>, Erişim Tarihi: 17.02.2023.